

Atatürk Döneminde Türkiye-Mısır İlişkileri

1798'de Napolyon Bonapart'ın işgalinden sonra Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın vali olarak atanmasıyla yönetsel, tarımsal, eğitsel ve hukuksal bir yenileşme süreci yaşayan Mısır, Tefvik Paşa'nın hidivliği sırasında, 1883 yılında İngiliz egemenliğine girdi. Bu tarihten itibaren Lord Cromer (Sir Evelyn Baring), Sir Eldon Gorst ve Lord Kitchener tarafından yönetilen Mısır, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında İngiltere himayesine alındı. 1919'da toplanan **Paris Barış Konferansı**'nda temsil edilmeyen Mısır, 1922-1925 yılları arasında Türkiye ile sıcak ilişkiler geliştiremedi. Türkiye, **Lozan Antlaşması** ile Mısır üzerindeki haklarından vazgeçtiğini kabul etti. 1922 yılında Mısır'ın Kral Fuad'ın yönetiminde meşruti bir yönetime kavuşması ve 1936 yılında bağımsızlığın tescilli iki ülke arasında ilişkilerin geliştirilmesi için uygun ortam yarattıysa da yeni Türkiye'de Cumhuriyet muhaliflerine Mısır'ın kucak açması ve halifeliğin kaldırılmasının Mısır İslami çevrelerinde tepkiyle karşılanması gibi nedenlerle 1922-1925 yılları arasında Türkiye-Mısır diplomatik ilişkileri önemli bir derinlik kazanamadı. Türkiye-Mısır ilişkileri, Türkiye'nin bütün Arap dünyasıyla ilişkilerinde olduğu gibi bu dönemde Türk devriminin eğitim, kültür, dinsel kurumlar konularında gerçekleştirdiği laik devrimlerin gölgesinde kaldı. Bu dönemde İngiltere denetimi altında bulunan Mısır'ı Türkiye ile ilişkilere yönelten en önemli olay, 3 Mart 1924 tarihinde halifeliğin kaldırılması olmuştur. **Hilafeti lağvedilmiş** olan Abdülmecid Efendi yurt dışına çıktıktan sonra kendisine Türk hükümeti tarafından tahsis edilen ödenek bitmeye yüz tutunca ekonomik zorlukları aşabilmek amacıyla özel kâtabi Keramet Nigâr aracılığıyla Mısır'ın Paris Büyükelçisi Fahri Paşa'dan yardım istedi. Fahri Paşa konuyu Melik Fuad'a iletceğini belirterek halifelik konusunun Mısır açısından açıklığa kavuşmasını bekler bir tavır içine girdi. Nitekim halifeliğin kaldırılmasının ardından Şerif Hüseyin'in kendisini halife ilan etmesine Mısır ve Hint Müslümanları karşı çıktılar. Mısır, Fas ve Afganistan kralları kendi halife adayları için yeterli destek bulamadıkları gibi 1926 yılında toplanan Kahire Kongresinde de halifelik sorununa bir çözüm üretilmedi. Kongrede İngiltere'nin halifelik için Mısır Meliki Fuad'ı desteklediğini açıklaması Abdülmecid Efendi'nin Mısır'a yerleşmesini ve etrafına halifelik yanlısı bir taraftar kitlesi toplamasını önlemek amacıyla güdüyordu.

İki ülke arasında diplomatik ilişkiler, Mısır tarafından Hüdaya Paşa ile Türkiye tarafından Muhittin Paşa'nın karşılıklı elçi olarak atanmalarıyla başladı. Muhammad Hüdaya Paşa'nın 8 Mayıs 1925 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya akreditasyon belgelerini sunması ve göreve başlamasına karşın Muhittin Paşa'nın göreve başlaması bazı ailevi sorunlar nedeniyle gecikti. Muhittin Paşa'nın yerine elçilik müsteşarı Reşit (Anamur) Bey ilişkileri yürüttü ve 25 Ekim 1925 tarihinde görevi Muhittin Paşa'ya devretti. 1925-1936 yılları arasında da Türkiye-Mısır ilişkileri önemli bir gelişme göstermedi. Türkiye'de devlet, toplum, eğitim ve ekonomi alanında gerçekleştirilen reformlar ile büyük bir atılım döneminin yaşandığı bu yıllarda, Mısır'da Kral Fuad, İngiliz Yüksek Komiserliği ve Wafd Partisi çatısı altında örgütlenmiş ulusal güçler arasındaki siyasal mücadeleler gündemi belirliyordu. Mısır kamuoyunun Türk Devrimi'ne yönelik olumlu ve olumsuz eleştirileri Mısır basınına sıkça yansdı. Mısır'daki siyasî gelişmeler ile Arap dünyası ve Mısır ilişkileri Türkiye'de yakından izlendi. Bu dönemde Mısır ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler ise her iki ülkenin birbirlerine karşı saygı ve anlayış ilkeleri içinde gelişti. Ancak ilişkilerin geliştirilmesi için resmî ziyaret, karşılıklı yardım ya da iyi niyet bildirisi yayınlamak gibi özel bir çaba gösterilmedi. 1932 yılı Cumhuriyet resepsiyonunda Cumhurbaşkanı **Mustafa Kemal Paşa**'nın Mısır elçisi Hamza Abdülmelik Bey'den giymiş olduğu fesi çıkartmasını istemesi üzerine Mısır hükümetinin verdiği nota Türkiye-Mısır ilişkilerinde kısa süreli bir soğukluğa yol açıtıysa da Türk hükümetinin notaya verdiği nazik yanıt üzerine konu gerginliğe yol açmadan kapandı. Türkiye'nin 1932'de **Milletler Cemiyeti**'ne katılmasından sonra uluslararası sorunlarda Milletler Cemiyeti kararlarını desteklemesi, örneğin 1935

yılında Mussolini İtalyası'nın Habeşistan'ı işgali üzerine Milletler Cemiyeti'nin uyguladığı yaptırımlara iştiraki ve bu yaptırımlar nedeniyle İtalya'nın olası faaliyetlerine karşı Türkiye ile İngiltere arasında Akdeniz Anlaşmasının imzalanması ve Mısır'da kapitülasyonların kaldırılması konusunda Türkiye'nin desteği Türkiye-Mısır arasındaki ilişkilerin gelişmesinin başlıca nedenleri oldu. İki dünya savaşı arasındaki dönemde Akdeniz'in güvenliğini dış politikasının temel ilkelerinden biri hâline getiren İngiltere, İtalyan yayılmacılığına karşı Akdeniz'de istikrarın korunması için 1922'den beri çözümlenenememiş bir konu olan Mısır'ın bağımsızlığını 1936 yılında imzalanan bir anlaşma ile tanıdı. Türkiye ve Mısır'ın Akdeniz güvenliği açısından ortak çıkarlara ve ortak tehditlere sahip olması iki ülkenin diplomatik ilişkilerde yakınlaşmasına neden oldu ve **Tevfik Rüşdü Aras**'ın Milletler Cemiyeti Başkanlığını yürüttüğü 1937 yılında Mısır Cemiyet'e katıldı. Bu gelişmeler, Türkiye ile Mısır arasında 7 Nisan 1937 tarihinde Dostluk ve İkamet Anlaşmaları ile Tabiiyet Sözleşmesinin imzalanmasıyla sonuçlandı. Türk Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras ile Mısır Elçisi Muhammed El-Mufti El-Cezaerli arasında Ankara'da imzalanan Dostluk Anlaşması 26 Nisan 1938 tarihinde yürürlüğe girdi. Türkiye ile Mısır arasında imzalanan ilk siyasî belge olma özelliğini taşıyan anlaşmanın ilk maddesinde, her iki ülkenin barışın, yakın ve kalıcı bir dostluğun korunması hakkında kararlı oldukları belirtiliyordu: "Türkiye ile Mısır arasında bozulmaz sulh ve samimi ve daimi dostluk cari olacaktır." Diğer maddeler iki ülke arasındaki karşılıklı diplomatik misyonların statülerini, diplomatik temsilcilerin sahip olacakları ayrıcalıkları ve atanacak konsoloslukların durumunu düzenliyordu. Mısır'la ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve Mısır'ı Sâdâbad Pakti'na davet etmek amacıyla Türk Dışişleri Bakanı Aras başkanlığında bir heyet 1938 yılında Mısır'ı ziyaret etti. Buna karşın aynı yılda Mısır'dan bir diplomatik heyet iadeiziyarete bulunmadığı gibi, Mısır Sâdâbad Pakti'na katılmayı kabul etmedi.

Atatürk döneminde Türkiye-Mısır ilişkileri, Türkiye'nin diğer komşularıyla kurduğu ilişkilerin gerisinde kaldı. Akdeniz ve Afrika'ya yönelik İtalyan tehdidi Mısır'la imzalanan Dostluk Anlaşması'na yol açıyorsa da iki ülke arasındaki ilişkiler bir pakt çerçevesi içinde kurumsallaşamadı. Oysa Türkiye, aynı dönemde özellikle İran ve Irak ile ilişkilerini geliştirerek 2 Ekim 1935 tarihinde Cenevre'de bir üçlü anlaşma imzaladı ve üç ülke ile Afganistan 8 Temmuz 1937'de Tahran'da Sâdâbad Sarayı'nda **Sâdâbad Pakti**'ni oluşturdu. 1936 yılında İngiliz yönetimi ile bağımsızlık anlaşması imzalamasına rağmen dolaylı olarak İngiltere denetimi altında bulunan Mısır hükûmetleri, meşruti siyasal sistemin sorunları, İngiltere'nin Mısır'daki konumu, Filistin sorunu gibi konularla daha fazla meşgul görünüyordu. Mısır kamuoyunda Sâdâbad Pakti olumlu izlenimlere yol açtı. Ancak Mısır'da yayınlanan çeşitli gazeteler, paktın başka bir ülkeye ya da İngiltere'ye karşı bir pakt olmadığını, Türkiye ile diğer ülkelerin dostça kurduğu bu ilişkilerin Mısır ile diğer Arap ülkeleri için model oluşturması gerektiğini belirtmekle yetindiler. Türkiye-Mısır ilişkileri, bu ilişkilerin temelini oluşturan 1937 Dostluk Anlaşması'nda olduğu gibi ikili anlaşmalar çerçevesinde gelişti.

Recep BOZTEMUR

KAYNAKÇA

AKGÜN, Seçil Karal, **Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik, 1924-1928** (Genişletilmiş 2. baskı), Temel Yayınları, İstanbul 2006.

ARAS, Tevfik Rüşdü, **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.

GÖNLÜBOL, Mehmet, Cem Sar et al., **Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1995**, 9.baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.

KURŞUN, Zekeriya, "Türkiye'de Laikliğin Kabulü ve Arap Dünyası", **Avrasya Dosyası**, C 6, S 1 (İlkbahar 2000),

s.47-59.

SOYSAL, İsmail, "Seventy Years of Turkish-Arab Relations and an Analysis of Turkish-Iraqi Relations, 1920-1990", **Studies on Turkish-Arab Relations: Special Issue on Turkey and the Gulf Crisis**, Annual 6 (1991), İstanbul: **Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Yıllığı**, 1991.

ŞİMŞİR, Bilâl N., "Fes Olayı Türkiye-Mısır İlişkilerinden Bir Sayfa (1932-1933)" **Bellekten**, XLVII, S 189-190 (Ocak-Nisan 1984), s.1-54.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-misir-iliskileri/?pdf=3807> adresinden erişilmiştir